

Santeri Alkio (Filander), aikansa kuuluisin eteläpohjalainen kirjailija, syntyi 17. 6. 1862 Laihialla maakauppias Filanderin vanhimpaina poikana. Käytyään Laihialle juuri perustetun kansakoulun hän auttoi isäänsä kaupan hoidossa. Isän kuoleman jälkeen kauppa jäi vuonna 1882 kokonaan Santerin huoleksi. ”Huvitukseen ja opiskeluun käytettävää joutoaikaa ei Alkiolla nuoruudessaan ollut hänen jouduttuaan jo alle 20-vuotiaana taloudellisesti ahtaissa oloissa perheen huoltajaksi. Palavalla innostuksella hän kuitenkin suuren työtaakan ja huolien keskellä opiskeli, suoritti kirjallisia harjoituksia ja osallistui aatteelliseen työhön. Myöhemmin elämä tuli kyllä helpommaksi, mutta silloin Alkio ei enää ollut nuori” (Mäki 1948).

Santeri Alkio suri koko elämänsä ajan sitä, että hän oli saanut puutteellisen koulusivistyksen. Santerin ollessa 12-vuotias suunniteltiin Filanderin perheessä hänen lähettämistään Vaasan ruotsinkieliseen lyseoon, mutta asia raukesi, kun Laihian rovasti ei antanut varattomuustodistusta, joka olisi alentanut kalliita koulunkäyntikustannuksia. ”Tämä tuskin johtui siitä”, arveli Santeri Alkio myöhemmin, ”että taloudellinen asemamme olisi ollut hyvä, vaan siitä, että rovastin mielestä oli turhaa talonpoikaisten lasten, etenkin suomenkielisten, saada korkeampaa koulutusta.” Myöhemmin Santeri pyrki Vaasan reaalikouluun, mutta ruotsin kieltä taitamattomana häntä ei hyväksytty sinne. Suomenkielisiä oppikouluja ei Vaasassa vielä silloin ollut.

Verrattuina moniin muihin pitäjiin olivat Laihialla kouluolot siihen aikaan hyvät. Sinnehän perustettiin jo vuonna 1870 kunnallinen kansakoulu. Tämä oli erittäin ripeää toimintaa, sillä vasta vuonna 1869 kansakoulut erotettiin kirkosta oman ylläpidon alaisiksi. Kansakoulut tosin yleistyivät maassamme erittäin hitaasti. Vuonna 1880 kävi koulua

vain noin 9 % lapsista, 1900 noin 34 %. Se, että lapset kävivät koulua, ei vielä merkinnyt, että kaikki olisivat suorittaneet kansakoulunsa loppuun. Monet vanhemmat panivat lapsensa kouluun vain siksi ajaksi, että he oppivat lukemaan ja osasivat katkismusta sen verran, että pääsivät rippikouluun. Oppivelvollisuuslakihan saatiin maahamme vasta 1921.

Vuonna 1877, siis Alkion ollessa 15-vuotias, perusti pastori H. V. Nordlund Laihialle raittiusliiton, jonka jäsenet sitoutuivat olemaan tuomatta koteihinsa jouluviinoja. Kahden vuoden päästä tässä liitossa oli jo 50 jäsentä, joista jotkut kuitenkin olivat salassa rikkureita. Raittiuspyrkimysten vastakohtana oli väkijuomien käyttö kuitenkin vielä niin yleistä, että se oli omiaan antamaan raittiuden harastajille taisteluintoa. Kun järjestelmällinen raittiusliike alkoi Laihialla, oli Alkio 20-vuotiaana raittiusherätyksen saaneena nuorukaisena siinä mukana.

Nuorisoseuraliike

Suomessa oli 1880-luvun alussa syntynyt nuorisonkasvatus- ja kansansivistysliike, joka sai alkunsa juuri Etelä-Pohjanmaalla. Liikkeen syntysanat lausui Laihialta kotoisin ollut Vaasan ruotsalaisen lyseon oppilas Juho Hietanen (1860—1911), joka maaliskuussa 1881 Vaasan lehdessä julkaisemassaan artikkelisarjassa kehotti perustamaan nuorisoyhdistyksiä nuorison tapojen parantamiseksi.

Minkälaisia sitten olivat siihen aikaan nämä nuorison tavat? Nykyaikaiset kirjallisuuskriitikot pitävät Santeri Alkion kirjoittamia kirjoja ”erinomaisina senaikaisten tapojen kuvaajina”. Siis meidän ei tarvitse muuta kuin lukea Santeri Alkion pääteos Puukkojunkkarit, niin ymmärrämme hyvin, miksi ”nuorisoyhdistysten” perustamista pidettiin tarpeellisenä, ja vieläpä senkin, miksi Alkio oli niin

ehdoton raittiusmies.

Pannaanpa tähän pieni näyte senaikaisten tapojen kuvauksesta (Puukkojunkkarit, 354—357):

Lähestyy ilta-aterian aika. Tuskin malttavat tanssijat siksi heittää, että pöydät saataisiin sisään. Kukapa tässä malttaisi ruokaa maistamaan. Ihminen elää häissä paljaasta tanssimisesta, tällaisissa häissä semminkin.

— — —
Syntyy yht'äkkiä hirveä möyhy. Kaikki kääntyvät katsomaan ovellepäin. Kaikki näkevät sen:

Karhun Esa, suuri lahtaripuukko kädessä, juoksee pitkin pöytää, jolle heti ovesta hyppää, potkii voilautaset, leipäkorit, peruna- ja lihavadit, juomastiat — kaikki kumoon. Melkein halvatun näköisinä katsovat syöjät. Ei yksikään käsi kurotu vielä pidättämään tuota juoksua.

Jo astuu hän pitkälle pöydälle, kääntyy sen yli-päätä kohti, kamalasti tuijottelee sulhasta . . .

Kauhistuneena lyyhistyvät ihmiset pöytäin alle. Huudetaan ja melutaan . . . Miehiä muitakin jo nousee pöydille . . . eihän tässä ahdingossa muuten tuohon hirviöön käsiksi pääsekään . . . !

Riemastunut kiljahdus kuuluu yht'äkkiä joka suusta: Mäkilahden Matti oli ensinnä ehtinyt, temmannut Esan jalasta. Kamalasti kiljuen tämä potkaisi, horjui, kaatui pitkin pituuttaan pöydälle. Vielä kaatuessaan puukkoaan päämaaliin kurotti, mutta se ei osunut. Pöytään vain sitkahti ja vajosi syvälle.

Puukko on jo Mäkilahden Matilla, miehiä makaa Esan päällä pöydällä kiinni pidellen. Melu on valtava. Ovensuussa jo tiedetään, että Valee on rintaansa puukon saanut. Pöytäin välissä ihmisiä tunkeilee ahdingossa . . .

— — —
"Pois tieltä!" Hautalan Janne huudahti. Ihmiset lakosivat syrjille ja toisiin huoneisiin.

— — —
"Minähän sanoin, että minä opetan sun itkemään", muistutti Hautalan Janne.

Muistutus herätti Esan tajuntaan. Uhka palasi. Suuntaysin syyti hän nyt uhkauksia vastaisen varalle, kun irti taas pääsisi . . . eikä se elämänikää kestäisi. Se ajatus, ettei vankeus näistä syistä tulisi kovin kauan kestävä ja että silloin taas olisi tilaisuus uudestaan tehdä "ihmeitä", se hänen uhkansa niin täydelleen palautti, että rattaille astuessaan jo tunsii itsensä s u u r e k s i j u n k k a r i k s i , josta kyllä sopii lauluja tehdä.

Tällaista siis oli siihen aikaan Etelä-Pohjanmaalla. Pyhäpäivisin, joskus jopa lauantai-

illasta alkaen, varautuivat miehet oikein kyläkunnittain tappelemaan. Aseina käytettiin puukkoja, puntareita ja rautakankia. Hevosia ja viljaa varastettiin. Viljasta keitettiin paloviinaa vanhan tavan mukaan, nyt kuitenkin salassa. Korttia pelattiin ja velkaa tehtiin. Vanhat perintötilat menivät pakkohuuto-kauppaan. Joku onnistui saamaan hypoteekkilainan, ja se antoi armonaikaa pariksi vuodeksi. Huonojen viljavuosien sattuessa jäivät lyhennykset ja korot hoitamatta ja taas oli pakkohuutokauppa edessä. Kun kansalla ei liioin ollut rahaa, menivät suuretkin talot muutamalla tuhatmarkkasella. Tuskinpa asiat muuallakaan Suomen maaseudulla olivat sen paremmin.

Santeri Alkio oli 18-vuotias nuorukainen, kun nuorisoseuraliikkeen syntysanat lausuttiin. 20 vuotta täyttäneenä hän oli mukana ensimmäisessä maakunnallisessa nuorisoseurajuhlissa Ylistaron Malkamäellä juhannuksena 1882. Sieltä saamansa herätyksen ja inostuksen pohjalta hän oli saman vuoden heinäkuun 20. päivänä perustamassa Laihian nuorisoseuraa. Hänet valittiin sen varapuheenjohtajaksi. Innokas raittiustyö sitoi kuitenkin Alkion näinä aikoina raittiusseuraan, ja hän toimi innokkaasti raittiuden edistämiseksi. Nuorisoseuratyö jäi vielä toiselle sijalle.

Etelä-Pohjanmaan nuorisoseura oli perustettu vuonna 1883, ja se toimi maakunnan ylioppilaiden johdolla saamatta muun nuorison taholta erityisempää kannatusta hyville tarkoituksiperillensä. Vuonna 1888 Alkio valittiin tämän maakunnallisen järjestön puheenjohtajaksi. Kesäjuhlaansa seura julkaisi juhla-kirjan "Pyrintöjä Etelä-Pohjanmaan lakeuksilta". Siihen Alkio oli kirjoittanut johtavan kirjoituksen "Etelä-Pohjanmaan nuorisoseuran erittäin ja yleensä kansannuorison tehtävästä". Tämä kirjoitus oli nuorisoseuraliikkeen uusi ohjelma, jonka puitteissa liike sittemmin kehittyi merkittäväksi kansankasvat-tajaksi maassamme (Liakka 1932).

Omaa äänenkannattajaa kaipasi Etelä-Pohjanmaan nuorisoseurapiiri jo toimintansa ensimmäisinä vuosina. Seuran vuosikokouksessa Seinäjoella otettiin asia ensimmäisen keran virallisesti keskusteltavaksi. Vuonna 1889 tehtiinkin päätös lehden perustamisesta ja käytännöllisen puolen hoito uskottiin johto-

kunnalle. Lehden päätoimittajaksi valittiin ylioppilas J. H. Takala ja lehden nimeksi hyväksyttiin Pyrkijä. Viranomaiset eivät kuitenkaan myöntäneet Takalalle lehden ”ulosantamislupaa”, ja näin ollen hankkeen toteuttaminen jäi Santeri Alkion tehtäväksi. Pyrkijä, tämä Santeri Alkion ensimmäinen ”oma lehti” ilmestyi jo 15. 2. 1890 16-sivuisena. Tarkoituksena oli saada lehti aikaan kuusi kertaa vuodessa. Vuonna 1896 lehti ilmestyi jo 12 kertaa vuodessa ja sitä painettiin 4 000 kappaletta.

”Alkion Pyrkijä oli huutavan ääni, joka rohkeasti ja valppaasti iski ajan eksytyksiin ja vaaroihin terästäen nuorten katseita näkemään ja välttämään niitä” (Mäki 1948). — Kun lukee näitä Santeri Alkion toimittamia Pyrkijöitä, huomaa, että melkein joka lehdesä jokin kirjoitus, joissakin jopa kaksi, on merkitty kirjaimin S. A. Innostuneesti hän kirjoittaa senaikaiselle nuorisolle opettavaisia kertomuksia ajankohtaisista asioista. Raittiusasia on niistä tärkeimpiä.

”Todellakin näyttää siltä, että yhä supistumistaan supistuu se aika lyhyemmäksi ja ahtaammaksi, jota voin kirjallisiin harrastuksiin käyttää”, kirjoittaa hän syksyllä 1897 kirjeessään runoilija J. H. Erkolle, ainoalle henkilökohtaiselle tuttavalleen kirjailijain joukossa. Marraskuun 10. päivänä 1898 hän kirjoittaa samalle henkilölle: ”Minä tarvitsisin kovin kipeästi päästä Helsinkiin muutamaksi kuukaudeksi saadakseni tutustua edes rahtusen suuremman maailman elämään. Sillä alituisen maaseudulla asuen ei voi välttää joutumasta yksipuolisuuksiin.”

Alkiosta olikin jo kehittynyt kuuluisa kirjailija. Joulukuksi 1887 häneltä oli ilmestynyt Vaasan painoyhtiön kustantamana ensimmäinen varsinainen kaunokirjallinen teos Teerelän perhe, joka saattoi hänen kirjailijanimensä laajemmin tunnetuksi. Vuonna 1888 Werner Söderström julkaisi Eevan ja vuonna 1894 Alkion pääteokseksi sanotun Puukkojunkkarit.

Kansalliset pyrkimykset

Santeri Alkio oli tuntenut mieltymystä Päivälehteä ja sen edustamaa ajatussuuntaa kohtaan lehden alettua ilmestyä vuonna 1889. Jo

saman vuoden kesällä hän oli Etelä-Pohjanmaan nuorisoseuran kesäjuhilla tutustunut Päivälehdessä päätoimittajaan Eero Erkkoon, jolta hän silloin kuuli lehtipuuhista. Näistä ajoista juontuva niin poliittinen kuin kirjallinenkin hengenheimolaisuus jatkui kiinteänä läpi koko Päivälehdessä olemassaoloajan. Tämä on hyvin ymmärrettävissä, kun palautamme mieliin Alkion kirjailijaluonteen laadun. Hän pyrki intomielisesti ja määrätietoisesti puhtaasti kaunokirjallisissa tuotteissaan realismin keinoin palvelemaan maakuntansa nuorison sivistystarpeita. Päivälehdessä miesten tavoin hänkin oli asettanut toimintansa päämääräksi kaikkien ihmisten saattamisen saman henkisen valon piiriin. Tähän hän näki ainoana mahdollisena keinona luokkakoikeuksien ”Bastillien” kukistamisen.

Hän lähetti säännöllisesti sekä kaunokirjallisia että yhteiskuntapoliittisia artikkeleita Päivälehteeseen, edelliset Alkion nimellä, jälkimmäiset nimikirjaimin A. F. varustettuina. Kaunokirjallisia artikkeleita ilmestyi Päivälehdessä 29, maaseudun taloudellisia ja yhteiskunnallisia kysymyksiä käsitteleviä peräti 44.

Monilla muillakin aloilla Alkio esiintyi Päivälehdessä, lähinnä kuitenkin maata viljelevän kansanosan kaikenpuolisen edistyksen lipunkantajana. Niinpä hän näkee kansakoululaitoksen rajapyykkinä entisyyden ja tulevaisuuden suomenkielisen sivistysmuodon välillä eikä voi käsittää valtiopäiväkeskustelussa ilmennyttä sydämetöntä ivaa tätä siunauksellista laitosta kohtaan. Itse hän nuorisoseuratyössä joutui toteamaan sen hedelmöittävä vaikutuksen. Nuorisoseurassa kasvatettiin koulussa kerätylle pääomalle korkoa, jonka yhteiskunnallinen arvo oli verraton (Rytönen 1946).

Nuorisoseuratyö vaati nyt kuitenkin entistä enemmän Alkion aikaa. Raittiustyö on siinäkin tärkeintä. ”Sillä selvää on”, hän kirjoittaa 6. 2. 1898 eräälle varsinaissuomalaiselle nuorisoseuralle, ”että nuorisoseuran täytyy olla perustettuna niin vapaamieliselle pohjalle, että nekin, jotka eivät ole ehdottomasti raittiita voivat olla yhteistyössä. Sitäpaitsi täytyy saada piiriin vedetyksi juuri sellaista nuorisoa, joka on kasvatuksen, esimerkin ja puhdistuksen tarpeessa. Mutta silti tulee nuorisoseuran

olla siksi raittiusmielinen, ettei sen jäsenten suvaita minkäänlaista juopottelua harjoittavan. Sillä kokemus on osoittanut, että ne nuorisoseurat, jotka suvaitsevat juopottelevia jäseniä, eivät voi nuorison kohottamiseksi saada mitään aikaan.” Eräälle pohjoiskarjalaiselle nuorisoseuran esimiehelle, joka syksyllä 1903 kysyi, mitä toiminnanhaaraa Alkio silloin piti tärkeimpänä, Alkio vastasi: ”Tärkeimpinä toimina nuorisoseuroille pidän nykyään ehdottoman raittiuden edistämisen, lukuharrastuksen elähyttämisen ja huvitushalun vastustamisen.”

Santeri Alkio oli sitä mieltä, että nuoriso tarvitsee myös kohtuullisesti huvittelua, mutta esimerkiksi papit moittivat ankarasti nuorisoseuroja iltamien pidosta, nimenomaan siitä, että iltamien lopuksi oli tanssia. Tämän huomaa lukiessaan eduskunnan pöytäkirjoja vuodelta 1907, jolloin oli esillä 20 000 markan apuraha nuorisoseuratyölle.

Valtiollisista ja yhteiskunnallisista puolueitaisteluista Alkio halusi pitää nuorisoseuraliikkeen erillään. Hän oli valmis yhteistyöhön niin puolue- kuin muissakin asioissa toisin ajattelevien kanssa. Mutta nuorisoseuroissa oli nuorison saatava sellaista sivistyksellistä herätystä ja ohjausta, joka voi kehittää sitä oikeaan suuntaan. ”Samalla on meidän kaikkien, valistuneempienkin, kasvatettava itseämme sellaisiksi sivistyneiksi, ettei yksinkertaisten ihmisten täytyisi valittaa sivistyneitten sortoa ja anastushalua, joka valitettavasti hyvinkin usein esiintyy sivistyneempien ihmisten toimissa. Veljellinen rakkaus jää vain periaatteeksi — käytännön toteuttaminen siirretään kauas nykyisen olotilan tuolle puolelle.”

Vuoden 1901 Pyrkijässä Alkio esiintyy myös ankarana rauhanaatteen esitaistelijana. Hän kirjoittaa nimimerkillä Jussi Paukkunen: ”Me olemme nyt uudella vuosisadalla, pojat. Niinpä on meillä sopiva hetki luoda uusia ihanteita. Ajattelenpa mm. että meidän pitää ruveta inhoamaan sotaa periaatteellisesti ja käytännöllisesti siinä määrin, ettei kukaan ota sotasetta käteensä harjoitusta enempää kuin tositekoa varten. Niin kauan kuin miehet ovat niin raukkamaisia, että käskettäessä menevät murhaamaan, niin kauan kestävät sodat, sorto- ja väkivalta.”

Alkion vaasalainen ystävä, lainopin opiskelija Matti Svanljung oli kerran suorastaan tiukannut Santeri Alkiolta tietoa, pitäisikö myös työväen nuorisoa vetää nuorisoseurojen piiriin. Tällöin tulisivat lähinnä kysymykseen kaupungit, joihin tehdasväki oli keskittynyt. Alkio oli vastannut (Alanen 1976): ”Syy, miksi minä kirjassani (Kansannuorison sivistystarve) olen yksinomaan puhunut maalaisnuorisosta on se, että minä en tunne kaupunkilaisnuoria, enkä käsitä millä tavoin nuorisoseura-aatetta siihen sovittaisi. Kaupunkilais- ja maalaisnuoriso ovat niin erilaisissa oloissa, että minun luullakseni ei nuorisoseuraliike voi kaupungeissa elää aivan samanmuotoisena kuin maaseudulla.”

Santeri Alkiolla oli suuret vaikutusmahdollisuudet Suomen maaseudun nuorisoon, ja hän osasikin käyttää niitä hyvin. Puoluepolitiikan suhteen hän oli samaa mieltä kuin J. W. Snellman: nuorisoa ei pidä sekoittaa päivänpolitiikkaan. Alkio kirjoittaa tästä vielä 1919: ”On selvyuden vuoksi sanottava, että nuorisokasvatus tapahtuu valtiollisista puoluevaikuttimista riippumattomassa hengessä. Nuoret eivät ole vielä valtion jäseniä. Ennen kuin he niiksi tulevat, tulee heidän saada siveellinen ja tiedollinen kasvatus, jonka maailmankatsoimuksen perustana on: tutkikaa kaikkea ja pitkää se mikä hyvää on!”

”Maan asiat menevät alaspäin säännöllisessä vauhdissa”, Santeri Alkio kirjoittaa eräälle Päivälehdessä toimittajalle syksyllä 1902. Hän oli eronnut mainittuun aikaan Päivälehdessä toimituskunnasta, koska Päivälehti raittiusliikkeen vetoamuksesta huolimatta julkaisi edelleen alkoholimyymälöiden ilmoituksia. Sortokauden kiristyneessä Päivälehdestä oli tullut itseoikeutetusti perustuslaillisten äänitorvi ja se oli lakkautettu useita kertoja. Kun Alkio oli huomauttanut Erkolle alkoholimyymälöiden ilmoituksista, oli Erkko vastannut 8. 2. 1901: — — — ”Sillä senhän nyt pitäisi olla selvää, ettei sanomalehtien toimitusten kanta siitä muutu, jos ne revolveri kädessä pakotetaan olemaan ottamatta vastaan väkijuomailmoituksia. Ja sillä tavallahan nyt esiinnyttään: rahat tai henki. Kun yhtiön asiat ovat sillä kannalla, että vielä marraskuussa oltiin kahden vaiheilla oliko johtokunta oikeutettu jatkamaan ja ääniä omassa lähipii-

rissä vaati yhtiötä konkurssitilaan, on liikaa vaatia että se kieltäytyisi mistään tuloista.” Periaatteellisena raittiusmiehenä oli Alkio silloin sanoutunut irti Päivälehdessä toimituksestaan. Eero Erkkö oli kuitenkin selittänyt hänelle enemmän tilannetta, ja Alkio liittyi takaisin Päivälehdessä toimituskuntaan. ”Tämä ei kuitenkaan tiedä, että olisin luopunut niistä mielipiteistä, jotka eroni syyksi ilmaisin. Mutta olosuhteet ovat nykyään sellaiset, että näen ehdottomaksi velvollisuudekseni mukautua” (Liakka 1932).

Alkion vaikutus

Santeri Alkio on vaikuttanut monilla eri aloilla: kirjailijana, kahden lehden, Pyrkijän ja Vaasaan vuonna 1906 perustamansa Ilkan, päätoimittajana, vuonna 1906 perustetun Maalaisliitto-nimisen puolueen (nykyinen Keskustapuolue) perustajajäsenenä ja puheenjohtajana, kansanedustajana ja itsenäisen Suomen ensimmäisenä sosiaaliministerinä. Merkittävimmän työnsä hän kuitenkin teki kansankasvattajana ja -sivistäjänä. Loppujen lopuksi hän koko hänen kirjallinen tuotantonsa sekä hänen sanomalehti- että raittius työnsä tähtäsivät kansan valistamiseen ja sitä tietä sen elinehtojen parantamiseen. Raittius työ oli tässä kuitenkin avainasemassa.

Vaikka kotitarvepolton lakkauttaminen vuoden 1866 alusta näyttikin vähentäneen paloviinan käyttöä maassamme, tilastojen mukaanhan se oli 1896—1900 vain 3,0 litraa kutakin asukasta kohden vuosittain, oli paloviinan rinnalle noussut tehdasmainen olut. Olutta ei laskettu alkoholijuomaksi, eikä se näin ollen ollut alkoholitilastoissa mukana. Puolesa vuosisadassa olutteollisuus oli kasvanut niin voimakkaasti, että 1800-luvun lopussa Suomessa oli toiminnassa 88 oluttehdasta, joissa valmistettiin 27,7 milj. litraa olutta vuodessa eli 10,5 litraa asukasta kohden. Tilastoissa ei myöskään voinut olla mukana salaa poltettu paloviina, jonka valmistus monien senaikaisten asiakirjojen mukaan oli yleistä. Vuoden 1867 valtiopäivillä aatelissäädyn edustaja H. A. Wrede sanoi, että Pernajan kihlakunnassa melkein joka mökissä myytiin kannullinen hyvää kotipolttoista paloviinaa 1,40 markalla, kun valtio peri laillisesti val-

mistetusta paloviinasta jo valmisteveroa 1,60 markkaa kannulta. Salapolttota harjoitettiin myös aivan Santeri Alkion lähiympäristössä, varsinkin Ilmajoen pitäjässä. Alkio oli kuullut vuonna 1915, että Ilmajoen pitäjässä oli kolmen lähimmän vuoden aikana takavarikoitu liki neljäkymmentä pontikkapannua. Myöhemmin salapolttajat olivat väijyksestä surmanneet pitäjän poliisikonstaapelin. ”Tarkoituksena oli kyllä ampua itse nimismies.”

Santeri Alkio oli aivan koti- ja ystäväpiirissään nähnyt alkoholin tuhoisia vaikutuksia. Hänen isänsä sanotaan olleen alkoholin väärinkäyttäjä ja hänen aatetoverinsa Juho Hietanen, nuorisoseurojen syntysanojen kirjoittaja, oli myös sortunut alkoholiin. Hän oli nähnyt lukemattomia esimerkkejä siitä, että jos ihminen jo nuoruudessaan aloittaa alkoholijuomien käytön, ei tätä enää sen jälkeen saa mukaan sivistysrienteihin.

Nuorisoseurojen ja työväenyhdistysten rinnalla ja usein yhdessä niiden kanssa maamme raittiusliike työskenteli raittiuden ja hyvien tapojen edistämiseksi. Vuonna 1898 oli maassamme ryhdytty työväestön aloitteesta juontilakkoon; yli 70 000 ihmistä maan eri puolilta lupautui olemaan vuoden ilman alkoholijuomia. Varsinaiset raittiusliikkeen jäsenet eivät olleet siinä mukana. Tämä näkyy siitäkin, että vuoden kuluttua lakossa oli enää vain 15 000. Lakkolaisten toimesta kerättiin vuoden 1900 valtiopäiville adressi, jossa 140 000 allekirjoittajan voimalla vaadittiin maahan kielto lakia.

Etenkin maamme ruotsinkieliset lehdet kirjoittelivat vahingoniloisesti juomalakkolaisten suuresta ”rikkurimäärästä”. Tästä virnui-lusta tuohtuneena Santeri Alkio kirjoittaa: (Alanen 1976): ”Ainoastaan halvat ja alhaiset luonteet voivat lähimmäisten lankeemuksille nauraa. Nämä lankeemukset eivät todista väkijuomien tarvetta, vaan ne todistavat ihmisvoiman heikkoutta sen taistelussa juomahimoa vastaan. Niin kauan kuin väkijuomia on, niin kauan niitä juodaan. Juomahimoa ei voida lainsäätämällä poistaa, mutta juomahimoa voidaan hillitä ja kieltää väkijuomat.”

Ensimmäiset ”yleiset ja yhtäläiset” yksikamarisen eduskunnan vaalit pidettiin 15.—16. 3. 1907. Maassamme oli siihen aikaan 1 125 000 äänioikeutettua, kun näitä armoi-

tettuja aikaisemmin oli ollut vain 125 000. Äänioikeuttaan vaaleissa käytti 900 409 äänestäjää ja hylättyjä ääniä oli peräti 8 367. Todennäköisesti viimeksi mainitut eivät osanneet nimien oikeinkirjoitusta. Suomen Sosialidemokraattinen Puolue, joka kannatti ehdottomasti kieltolakia, sai eniten ääniä eli 330 300, Maalaisliitto, toinen ehdoton, sai 51 242 sekä Kristillinen Työväenpuolue 15 818 ääntä; yhteensä nämä ”ehdottomat” saivat lähes 400 000 ääntä. Kieltolaki toki hyväksyttiin valtiopäivillä yksimielisesti, mutta Suomen suuriruhtinas ja Venäjän keisari Nikolai II ei kuitenkaan sitä vahvistanut. Asia oli uudelleen esillä vuoden 1909 valtiopäivillä. Siellä kieltolakia käsiteltäessä Santeri Alkio lausui: ”Miksi Suomi tarvitsee kieltolakia? Se tarvitsee sitä taloudellisista syistä, sillä Suomen kansan talous ennen kaikkea kaipaa sitä, että täällä väkijuomain valmistus ja kauppa lopetetaan ja kansa vapautetaan houkutteuksesta kuluttaa joka penninsä väkijuomaliikkeen alttarille. Mutta Suomen kansa kaipaa kieltolakia myös siveellisistä syistä, sillä me olemme jääneet liian kauas sivistyksellisistä ja siveellisistä vaikutuksista, sen vuoksi, että meidän sivistyksemme ei ole voinut rientää muun Euroopan tasolle. Me olemme nyt joutuneet sellaisiin valtiollisiin oloihin, missä kysytään kansalta voimaa, jos tahdotaan, että tämä kansan voima kasvaa vastaamaan niitä vaatimuksia, jotka meidän eteemme joka päivä lisääntyvät ja kasvavat. Siinä tapauksessa on säädettävä kieltolaki, ja tämän eduskunnan on tämä säätämispäätöksensä esitettävä sellaisella mahdollilla ja voimalla, ettei täällä yritäkään kukaan panna siihen mitään perustusta laillisia eikä sovinnaisuusesteitä.”

Kieltolaki hyväksyttiin myös nyt, mutta ei enää niin yksimielisesti. Asiasta äänestettiin ja äänet jakautuivat 154—34. Laki jäi kahdeksaksi vuodeksi odottamaan vahvistustaan, ja vasta Venäjän väliaikainen hallitus vahvisti sen toukokuun lopulla 1917 tulevaksi voimaan 1. päivästä kesäkuuta 1919.

Kerrotaan, että Santeri Alkio suostui ottamaan itsenäisen Suomen ensimmäisen sosiaaliministerin paikan vain siksi, että pääsi toteuttamaan kieltolain. Alkio ei ollut lainkaan innostunut ministerin virasta, päinvastoin hän piti sitä suorastaan ikävänä. Mutta kieltolain

hän oli päättänyt toteuttaa. ”Ellei minulla nyt olisi sellainen historiallinen työ suoritettavana kuin kieltolain toimeenpano, menisin pian pois. Mutta se voittaa. Tiedän että vastustajat hyvin mielellään antavat minun mennä, mutta juuri siksi minä jään” (Alanen 1976).

En malta olla tässä mainitsematta, että Santeri Alkio, Laihian profeetta, joksi häntä alkuaikoina eduskunnassa kutsuttiin, lausui valtiopäivillä 7. 4. 1921, käsiteltäessä jo kieltolain aikaansaamia hankaluuksia, näin: ”Viime istunnossa huomautettiin, mitenkö Virossa on asianlaita. Jos Virossa väkijuomien nauttimisen vapaus, samaten kuin valtion pystyssä pitäminen väkijuomatuloilla saa jatkua sellaisenaan yhden miespolven ajan, minä uskallan ennustaa, että vaikka enkelit taistelisivat Viron vapauden puolesta, sitä ei voida säilyttää.”

Matti Virtanen sanoo artikkelissaan Pekka Kuusi ja Alkon nykypolitiikan juuret: ”Pekka Kuusen näkemyksen mukaan taistelu alkoholin käyttönsä hallitsevasta ihmisestä on taistelu ihmisen kehittymisestä ylipäänsä.” Tämän asian oivalsivat myös vuosisadanvaihteen suurmiehet, raittius- ja kieltolakimiehet Santeri Alkio ja Väinö Voionmaa, joka on tehnyt tässä maassa eniten työtä suomalaisen työväestön sivistyksen eteen. Kun me nykyajan ihmiset tarkastelemme heidän elämäntyötänsä, meidän täytyy muistaa asettaa tämä työ sen aikakauden taustaa vasten, jossa he elivät.

Näin tehdessämme meidän täytyy muistaa se ”rodullinen sorto”, jota ruotsinkielinen sivistyneistömme, siis maan koko sivistyneistö, sekä läntinen naapurimme olivat vuosisadasta toiseen harjoittaneet ja näin valaneet suomalaisiin alemmuudentunnetta, jota vieläkin korostuneesti hukutamme alkoholiin. Ruotsalaisen sanomalehtimiehen August Sohlmanin kirja *Det unga Finland* on siitä paras esimerkki.

Elimme silloin myös niitä aikoja, jolloin rikas oli todella rikas ja köyhä todella köyhä. Tästä kirjoittaa esimerkiksi taloudellinen historioitsija Keijo Alho kirjassaan *Teollistumisen alkuvaiheita Suomessa*: ”Vaikka millään numeroaineistolla tai muulla materiaalilla ei voidakaan tukea ja osoittaa oikeaksi käsitystä, niin ilmeiseltä kuitenkin näyttää, että jyrk-

känä vastakohtana kansan syvien rivien köyhyydelle ja kurjuudelle sekä väestön ylivoimaisesti suurimman osan alhaiselle elintasolle eräiden yhteiskuntaryhmien elintaso oli hyvinkin korkea. Varmana voitaneen pitää myös sitä, että maamme väestön ylimmän kerroksen elintaso selvästi nousi autonomian ajan vanhenemisen mukana.”

Santeri Alkio ei kuulunut niihin ihmisiin, jotka olisivat tahtoneet määrätä toisen ihmisen elämää, tahtoneet olla diktaattoreja. Suuren maailman tapahtumat antoivat kuitenkin ennusteita, joiden mukaan Suomen kansakin olisi lähitulevaisuudessa suurien muutosten edessä. Teollistuminen, joka oli ensimmäinen airut uudesta ajasta, ei ollut tuonut kansalle oikeastaan muuta kuin maalaiskurjuuden vaihtumisen kaupunkilaiskurjuuteen. Esimerkiksi asunto-oloissa ei ollut varauduttu niin suureen kansansiirtoon. Vuonna 1901 oli maassamme maaseudulla 86 192 ruokakuntaa, siis perhettä, joilla ei ollut minkäänlaista asuntoa. He elivät loisina toisten tupien nurkissa (Haatanen 1968). Kun nämä ihmiset sitten lähtivät onneaan etsimään kaupungista, jossa heillä ei ollut minkäänlaisia tuttavuuksia, tuskin pystymme kuvittelemaan sitä kurjuutta, johon he joutuivat. Sekatavarapuodista ostettu olut ja nurkan takana odottava kapakka

olivat varmasti läheisimmät lohduttajat.

Kieltolaki oli erehdys! Mutta voimme lohduttaa itseämme sillä, että ennen sitä ja sen jälkeen on maassamme tehty suuria erehdyksiä, eivätkä motiivit ole aina olleet näinkään jaloja.

Kirjallisuus

Alanen, Aulis J.: Santeri Alkio. Porvoo 1976
Alho, Keijo: Teollistumisen alkuvaiheita Suomessa. Keuruu 1968

Alkio, Santeri: Valitut teokset. Porvoo 1953
Haatanen, Pekka: Suomen maalaisköyhälistö. Porvoo 1968

Liakka, Niilo: Santeri Alkio. Porvoo 1932

Mäki, M. E.: Santeri Alkio. Helsinki 1948

Pyrkijän vuosikertoja

Päivälehden vuosikertoja

Rytkönen, A.: Päivälehden historia II. Helsinki 1946

Sohlman, August: Det unga Finland. Stockholm 1875 (vuosiluku hiukan epäselvä)

Valtiopäivien pöytäkirjoja

Virtanen, Matti: Pekka Kuusi ja Alkon nykypolitiikan juuret. Alkoholipolitiikka 47 (1982): 2, 68—74

Voionmaa, Väinö: Yhteiskunnallinen alkoholikysymys. Porvoo 1925.

English Summary

Kirsti Koskelainen: Santeri Alkio ja kieltolaki (Santeri Alkio and the Prohibition Act)

Santeri Alkio was a prominent nationalist and statesman at the turn of the century in Finland. The

article focuses on his activity in the temperance movement, youth league and the Diet as well as his views on the Prohibition Act.

Alkoholipolitiikka Vol. 47:162—168, 1982